

HET ABC VAN HET NIVEAUZELEN

Commercie

Jeugdboekenweek 1984. In Antwerpen was een van de gelegenheidsnummers een avondje uit in een salon van een algemene bank : een receptie, een quiz met als prijs mooie sportzakken waarop het embleem van hun huis en drie trendgevoelige schoolboekuitgevers, die vanuit hun auteursstal hun beste paard hadden ingezet. Want vooraf een panelgesprek. Iedere auteur verdedigde zijn methode niveaulezen. Uiteraard de beste. Een wijsneuzig gedoe. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Zo gaat dat als pedagogie tot commercie verwordt.

De rolpatronen in de jeugdboeken hebben als thema alweer afgedaan. Niveaulezen is nu de trend. De gastheer, een prominente uit de geldwereld, had in zijn lofspeech ook zijn inbreng. Had een heel ander idee over niveaulezen. Dacht aan zijn collegetijd. Las toen in Dostoïewsky. Zei zijn leraar dat hij boven zijn niveau las. Ziedaar ! Tenslotte had de journalist met avonddienst van een overigens kritische krant er in zijn verslag een potje van gemaakt. Uit zijn relaas bleek overduidelijk dat hij van niveaulezen geen kaas had gegeten.

Ervaring

Sinds de invoering van de leerplicht kon iedereen over onderwijs praten zoals de Fransen dat over hun sausjes plegen te doen. Uit ervaring. En vermits men in onderwijsland meestal leefde in de wereld van gisteren, konden verschillende generaties elkaar jarenlang goed begrijpen als 't over onderwijs ging. Ze hadden het allemaal aan den lijve ondervonden.

Ontreddering ! Niveaulezen werd ingevoerd. Maar nog geen van de huidige meerderjarigen kan daarover uit ervaring meespreken. Desgevraagd doen prominenten in de onderwijswereld dat wel. Of ongevraagd. En hebben kritiek, zoals het wetenschapslui betaamt. Ofschoon, zoals ik persoonlijk heb ondervonden, ook zij niet altijd het abc van het niveaulezen kennen. Het gewone voetvolk eveneens.

De onderwijsmensen van nu is de kans voorbijgegaan om het niveaulezen ervaringsgericht te leren kennen. Niet iedereen heeft het geluk een klasje te runnen in een basisschool die toevallig niet ongevoelig is voor onderwijsverbetering. Om zodoende kennis te maken met de praktijk van het niveaulezen.

Voorlichting

De invoering van dat niveaulezen heeft bovendien aanleiding gegeven tot paradoxale toestanden. Want soms worden er leesmoeders bij betrokken. Kijk eens aan : gewone mensen, zonder onderwijsopleiding, leren een onderwijsinnovatie kennen al doende en worden aldus bevoegd om over deze aangelegenheid ook hun zegje te hebben. Een van de redenen waarom sommige leerkrachten zich verzetten tegen ouderparticipatie : de kans zit er dik in dat ze in hun schoolbolwerk worden overlopen door zogezegde leken op onderwijsgebied. Bezwarend daarbij is dat onderwijsmensen geacht worden van alles wat er in hun wereldje reilt en zeilt hun weetje te weten en desaangaande hun oordeel te hebben. Een myte vanuit de tijd toen, naast de pastoor, ze nog de slimste van het dorp waren.

Op het terrein van het niveaulezen bestaat er kennelijk een behoefte : voorlichting. Daarom dit artikel. Kan men desgevallend lezen zoals ook de boekjes over seksuele voorlichting wel eens gelezen worden : stiekem. Omdat toch maar verondersteld wordt dat men alles inzake al lang weet.

Meten

Als we wilden weten of een kind goed met getallen kon omspringen in allerlei situaties met resultaten niet groter dan 20, dan schreven we alle mogelijke oefeningen eens even uit en kozen de moeilijkste om die het kind ter oplossing voor te leggen. Zo deden we ook met de andere kinderen. In nagenoeg dezelfde omstandigheden. Rustig. Met daarbij alle maatregelen om het spieken te voorkomen. Bij een volgende stap waren er oefeningen bij met resultaten groter dan 100. Later groter dan 1000. Enzovoorts. Het meten van zulke stappen is een zich serieus noemend bedrijf geworden en instellingen die zicht hadden over het onderwijs in zijn geheel, begonnen tests te fabriceren. Die voordien werden uitgeprobeerd bij zoveel mogelijk kinderen her en der in het land.

Daardoor werden die tests ondermeer betrouwbaar. De tests moesten binnen een bepaalde tijd worden uitgevoerd. Want al mochten beiden feilloos hebben gewerkt, dan is er toch een verschil tussen een kind dat een reeks oefeningen in 5 minuten voor elkaar brengt en een kind dat over dezelfde reeks zeg één uur doet. Hun rekenvaardigheid is op dat moment ontzettend ongelijk.

Toetskaarten

Misschien wel geïnspireerd door de hiervoor beschreven tests heeft men er ook zulke ontworpen voor het meten

van de leesvaardigheid. Onder andere de AVI-toetskaarten (1) Er zijn er 9. Op de eerste staat een tekst in forse letters met niets anders dan éénlettergrepige woorden, die geschreven worden zoals je ze hoort. Korte zinnen. Steeds op één regel. Geen hoofdletters. Voorbeeld : "wim gaat naar school."

Het is wel niet zo behendig uitgedrukt, maar misschien wel duidelijk als we een vergelijking maken met een onderzoek naar het kunnen omgaan met de getallen tot en met 10 als we de kinderen hun eerste sommetjes leren maken. De test nu. Elk kind wordt even apart genomen en men creëert telkens nagenoeg dezelfde omstandigheden. Vooral rustige. Het kind leest de tekst op de kaart hardop. Binnen een bepaalde tijd. Wat kan als het geen moeite heeft met het lezen van geen enkel woord. Slechts enkele leesfouten mag het maken. Lukt het kind in deze proef, dan heeft het niveau 1 bereikt.

Als een kind om de haverklap struikelt of eerst een woord moet spellen om het dan pas te lezen, dan komt het er uiteindelijk wel toe de voorziene tekst te verklanken, maar wel over tijd. Wat betekent dat het niveau 1 dan nog niet bereikt heeft.

Stappen

Volgende stap is het bereiken van niveau 2. Het betreft het vaardig kunnen lezen van een wat moeilijker tekst. Nog steeds geen hoofdletters. Nog altijd één zin op één regel. Maar woorden zoals eend, bank, stad en staart mogen erbij. Voorbeeld : "de bus stopt bij het park". Een zin uit kaart 3 : Oom Jaap schrijft dat hij gauw jarig is." Hoofdletters, ingewikkelder woorden en al wat langer zinnen. Soms moet zulke zin doorgelezen worden op een volgende regel.

Niveau 4 neemt men aan als eindpunt van het "aanvankelijk" technisch lezen. Dat niveau zou elk kind aan het eind van de tweede klas moeten bereiken. De tekst van kaart 4 hardop in ongeveer 1'20" haast feilloos te lezen :

Naar oma

Pim en Loek zijn een tweeling.

Ze zitten in de tweede klas.

Moeder heeft beloofd,

dat ze woensdag naar oma gaan.

Daar is het erg leuk.

Oma heeft een grote tuin.

Je kunt er heel fijn spelen

(1) Een uitgave van het Katholiek Pedagogisch Centrum
in Den Bosch.

en je goed verstoppen.
Oma heeft een parkiet.
Zij geeft hem elke dag wat voer.
Hij pikt dat uit zijn bakje.
Dan wipt hij weer op zijn stok.
Het is erg gezellig bij oma.
Zij heeft een fijne taart gebakken.
Ieder krijgt daar een groot stuk van.
Wat smaakt dat heerlijk !
Oma heeft ook nog een aardige hond.
Zijn naam is Flop.
Die taart lust hij ook wel.
Maar dat is niet goed voor hem.

Eindpunt

Nu zijn er aardig wat kinderen die voorgaande tekst naar behoren hardop kunnen lezen vroeger dan voorzien. Zelfs al in de eerste klas. Vooral als ze in hun vaart bij het leren lezen niet gestuit worden. Waar we straks uitvoerig op terugkomen. Wat technisch lezen betreft is er een algemeen eindpunt : niveau 9. Voor iedereen te bereiken bij het eind van de zesde klas. Dan moet de volgende tekst binnen anderhalve minuut keurig hardop gelezen worden. Heb je een stophorloge ?
Zullen we even ?

Ponkie

Ponkie is een rasechte keeshond en zijn baas is dokter. Hij neemt Ponkie altijd mee, als hij zieken bezoekt. De zus van de dokter woont op een leuke, witte boerderij. Daar gaat hij nu samen met zijn baas voor het eerst heen.

Op de boerderij treft Ponkie twee kameraadjes aan : Zwartje en Astor. Die hebben een betere neus dan Ponkie, want het zijn jachthonden.

Ponkie vindt ze eigenlijk helemaal niet aardig.

Als niemand op hem let, gaat Ponkie op verkenning uit. Hij loopt door weiden en springt over sloten. Op de wegen ontwijkt hij auto's en bromfietsen.

Het is december en dan wordt het 's middags al vrij vroeg donker. Ponkie is nu ongemerkt een flink eind van de boerderij afgedwaald.

Doodmoe en ijskoud gaat hij tenslotte languit op straat liggen.

Al gauw komt er een aantal kinderen om hem heen staan. Maar hij is zo uitgeput, dat hij ze nauwelijks opmerkt. Gelukkig ziet mijnheer Westerhof, wat er voor zijn huis gebeurt. Hij loopt naar buiten en pakt het verkleumde dier op. Dan legt hij het thuis voor de open haard. Dat vindt Ponkie heerlijk.

Na drie dagen verschijnt er een advertentie in de krant. Wie Ponkie gezien heeft, wordt verzocht dit telefonisch te melden. Toevallig leest mijnheer Westerhof het bericht, waarin om opsporing van Ponkie gevraagd wordt.

Wat is zijn baas blij, als hij Ponkie weer springlevend terugziet !

Verschil

Mooi zo ! Wist je dat er in een derde klas kinderen zitten die dat net zo goed kunnen ? Soms al in een tweede. Anderzijds zijn er kinderen die deze prestatie niet kunnen leveren aan 't eind van hun loopbaan op de lagere school. Erger nog. Uit onderzoekingen blijkt dat er in het voortgezet onderwijs leerlingen zijn die qua technisch lezen niveau 4 nog niet halen. Zielige gedachte. Uit ervaring weten we dat een lezer met zelfs niveau 4 de voettitels op de teevee niet kan lezen binnen de voorziene tijd. Dit om maar één handicap te noemen. Langzaam, spellende lezers komen doorgaans uiteindelijk in het beroepsonderwijs terecht. Maar dat is voor de lezer dezes vast en zeker geen nieuws. Potentieel is dit ontzettend verschil er echter al in heel wat eerste klasjes bij de aanvang van het schooljaar. Maar in frontaal geleid onderwijs wordt deze gedachte weggewuifd ...

Klassiek

Als illustratie een leesles van klassiek model. Vooraf verklaring van zo gezegd moeilijke woorden. Staan gerijd op het bord. Worden op gelezen. Zwakke lezers maken een beurt. Bedoeling van dit alles : moeilijkheden bij 't eigenlijke lezen voorkomen. En men denkt meteen dat alle kinderen nu weer gelijk staan. Onterecht.

De flinke lezers lezen om beurt een deel van de leesles. Zijn voorbeelden voor de rest van de klas. Ofschoon de intrige van het stukje nu gekend is, wordt de leesles hernomen. Want een tweede groep kinderen moet een kans krijgen om te oefenen in het lezen. De algemene aandacht is al heel wat minder. Derde lezing van het stukje is ten voordele van de zwakke lezers. Sfeer in de klas is helemaal niet leuk. Hakkelende lezers beluisteren is inderdaad niet erg aangenaam, vooral als je allang weet wat ze eigenlijk behoren te lezen. Enkele durvers lezen elders. Een eind verder in hun leesboek. Anderen doen helemaal niks. Hebben het leesboek al uit. Gelezen in vorige dode momenten. Een potlood valt op de grond. Kennelijk van een kind dat zich stierlijk zit te vervelen. Klinkt de bel voor het speelkwartier. Oef !

Leesplezier

Alweer een misschien manke vergelijking met een rekenles, maar we zetten door. Sommetjes maken is leuk als je 't goed kan. Is er al eens een moeilijke bij, dan is 't voor een leergierig kind plezierig om er wat langer bij stil te staan om het probleem in zijn eentje op te lossen. De uitdaging, weet je wel ! Maar in zijn geheel moet som-

menmaken toch vlot van de hand gaan anders heb je er geen plezier meer in. Dus nu ook weer niet té véél moeilijke sommen ineens.

Bij het leren lezen kan het net zo. Kan een kind overweg met éénlettergrepige woordjes, dan zal het bij een enkel woord dat nog wat moeilijk om lezen is, dat woord wel zelfstandig aanpakken.

Een overwinning voor elk kind dat ambitieus is aangelegd. Die zelfstandige woordaanpak wordt een goede gewoonte. Maar in zijn geheel moet het lezen van een gepaste tekst vlot verlopen. Dus mogen er niet veel woorden in staan die nog moeilijk te lezen zijn. Het kind heeft plezier in het lezen omdat het zo vlot gaat en omdat het in één keer de inhoud van het stukje snapt.

Krijgt een kind daarentegen een tekst voor ogen die b.v. twee niveaus hoger ligt dan is het plezier in het lezen er niet want lezen is dan een heel karwei.

Schoolleesboek exit

Zo gezien is het goed mogelijk dat er in een klas soms op meer dan vijf verschillende niveaus tegelijkertijd dient gelezen te worden. Eenzelfde leesboek voor heel de klas heeft aldus af gedaan.

Financieel hoeft er geen probleem te zijn, want voor de prijs van bij voorbeeld 20 dezelfde schoolleesboeken heb je er 20 verschillende. En leuke. Die gelukkig niet geschreven zijn met het oog op de school. Wel met het oog op het kind. Kinderboeken dus.

Er zijn inderdaad leesboeken die in de eerste plaats voor de school worden geschreven. Voor 't gemak van de leerkracht en op maat van de gemiddelde leerling.

Bij voorbeeld de boekjes die bij bepaalde leesmethoden horen. Hun auteurs schrijven methodisch. Creativiteit inzake inhoud komt op de tweede plaats. Zulke auteur waagt het niet een leuk woord te gebruiken als hij weet dat één van de componenten van dat woord in de lesgang van de bijhorende methode nog geen klassikale behandeling heeft gekregen. Soms is er ook een link met de mogelijke 'centrale' belangstelling van de kinderen. Dan moet een bepaalde leesles omstreeks een bepaald tijdstip gelezen worden. Bij voorbeeld rond Klaasavond. Of de tweeklank 'eeu', die b.v. kan debuten in januari. Omdat de belangstelling allicht hoger zal zijn als er sneeuw in de lucht hangt ...

Leesbelevenis

Lezen is een individuele belevenis. Het gaat om de inhoud van het boek, die door ieder kind "persoonlijk" wordt ervaren. Wat zijn recht is. De kinderen moeten, ook bij 't aanvankelijk lezen, de kans hebben leuke boeken te

lezen. En véél. Wat kan. Alleen moeten ze van die boeken het niveau kennen. Het reeds in voetnoot vermelde landelijk pedagogisch centrum in Den Bosch heeft een lijst van 1200 titels van kinderboeken waarvan het leesniveau serieus werd berekend. Het stedelijk pedagogisch centrum in Antwerpen heeft een lijst met boeken, aanwezig in de stedelijke openbare bibliotheken en waarvan het leesniveau gekend is. Uitgevers laten bij aanmaak van een nieuw boek meteen het leesniveau berekenen. Er roert dus wat in het wereldje van het leesonderwijs.

Bij al dat vele lezen van allerlei leuke boeken moeten de kinderen echter ook nu nog succes ervaren wat hun leesvaardigheid betreft. Af en toe moet men eens meten waar elk kind staat. Wat kan dank zij de reeds besproken toetskaarten.

Groepslezen

Wie de klassieke leesles niet direct over boord wil gooien, kan overgangsmaatregelen nemen. En mini-leeslessen organiseren. Ook groepslezen genoemd. Dan wordt de klas opgedeeld in groepjes.

Kinderen met eenzelfde niveau zitten bij elkaar. In elk groepje lezen ze in eenzelfde boekje, een leesboekje gelijk aan hun niveau op dat ogenblik. Eén kind leest half hardop terwijl de anderen in het groepje stil volgen. Er is aandacht, want ze lezen het boekje voor de eerste keer. Alles gaat prima. Hun leestempo is uiteraard gelijk. Het geeft wel wat geroezemoes in de klas, maar een eigentijdse leerkracht heeft het met zulke classesfeer niet moeilijk. Als gewetensvolle leerkracht wil men alles absoluut onder controle houden. Dan wordt het wel rennen van hot naar her om bij elk groepje toch zoveel mogelijk aanwezig te zijn. Even gewetensvol is men als men vertrouwen heeft in elk groepje en ze rustig laat betijen. Is men echter nog niet zo ver, dan kan men assistentie vragen. Van oudere leerlingen bij voorbeeld. Of van ouders. Die komen dan naar de klas en geven dan als 't ware een mini-leesles. Maar t.a.v. de klassieke leesles zijn er toch al aardig wat voordelen : elk kind krijgt veel meer beurten, leest op zijn niveau, moet het boek maar één keer lezen, leest uiteindelijk veel meer boeken en wordt voortdurend aangemoedigd. In elk groepje gaat het lezen lekker. Iedereen is aandachtig !

Leesuur

Stel dat het hele schoolteam voor niveaulezen gewonnen is, dan kan men verder gaan. Eén of twee keer per week schakelt men een algemeen leesuur in. Dan heeft elke klas 'lezen'. Overal in de school zitten er dan leesgroepjes. Kinderen uit de 2de klas kunnen bij kinderen uit de 3de

klas in één groepje zitten want hebben hetzelfde niveau. Zulke opzet noemt men het doorbreken van het "leerstof-jaarklassensysteem" om eventjes maar eens op de geleerde toer te gaan. Oudere kinderen of ook ouders kunnen ook hierbij assisteren.

Leesouders

De introductie van het niveaulezen op sommige scholen ging vaak gepaard met een beroep op de ouders om te komen helpen. 'Leesmoeder' is in een vrij korte tijd een begrip geworden. Terecht aangeslagen als een niet onbelangrijke verdienste. Lazen bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen een wervingsfolder van een candidate, waarop stond dat zij ondermeer leesmoeder was in de plaatselijke gemeenteschool.

Die koppeling leesmoeder-niveaulezen betekende echter en rem bij de verbreiding van de ideeën rond het niveaulezen. In veel scholen werd assistentie door leesmoeders om allerlei redenen onmogelijk geacht. Wat koren op de molen van de weerstrevenden was. Niveaulezen kan ook zonder leesmoeders. Het is alleen maar een kwestie van kunnen organiseren. En ... een afleren van lesgeversgewoonten, vaak eerder verkregen door overlevering dan door inzicht.

Vrij leren lezen

Het is een algemeen menselijk verschijnsel dat als men iets nieuws onder de knie wil krijgen, men er ook haast voortdurend enthousiast mee bezig is. Wat niet kan in een school waar alles op uur en tijd dient te geschieden. Kinderen die tuk zijn op lezen, want telkens nieuwsgierig naar de inhoud van het boek, mag men niet frustreren. Die moeten, als 't maar enigzins kan, met een boekje in een hoekje kunnen zitten. Aan hun leeshonger kan reeds worden voldaan vanaf hun eerste pasjes op het leesterrein, dank zij het systeem van niveauaanduiding op de kinderboeken. Maar dan moeten er véél boeken tot hun beschikking staan. Van elk niveau. Anders worden ze weer beperkt in hun keuze en dat is het allerlaatste wat we willen. Een kind moet ook de kans hebben om een boek na enkele bladzijden weer weg te leggen omdat het boek hem niet bevalt. Bij volwassenen toch ook een normaal verschijnsel. Voor zulk groot aanbod kan de openbare bibliotheek makkelijk voorzien. Zijn die omstandigheden er eenmaal dan kunnen pientere zes-jarigen zelfs in hun eentje leren lezen. Buiten de school dus. Om die boude bewering te staven verwijzen we naar ons vorig artikel in VONK nr. 3 van mei-juni 1984 : Vrij leren lezen.

Jan Janssens, Groenendaallaan 234/31 2030 Antwerpen.